

שמעתא עמיקתא

גליון תקס"ה | פרשת בהעלותך - בחול' נשא | תשפ"ג | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תוכב"א

פניני הלכה

האם צריך לעמוד בשעה שהש"צ אומר ברכת כהנים

כתב הרמב"ם (פס"ו מהל' תפלה וברכת כהנים הי"ז) דציבור שאין להם כהן כלל, כשיגיע שלוח ציבור לשים שלום אומר או"א ברכנו בברכה המשולשת בתורה וכו' עם קדשך כאמור יברך ה' וישמרך וכו' ושמו את שמי וכו'. ואין העם עונים אמן. ומתחיל ואומר שים שלום. וביאר הכ"מ דמ"ש ואין העם עונים אמן, ר"ל אחר כל פסוק ופסוק, שאין עונים אמן אלא כשהכהנים מברכים, וכ"כ הכל בו (סי' י"א).

וכתב הטור (סי' קכ"ז) וכתב בעל המנהיג (תפילה סי' ס"ג) ברכת כהנים אסור ליחיד לאמרה, וגם בציבור יש שאין אומרים אותה. ובדברים שבין בני בבל ובני א"י, אנשי מזרח ש"צ אומר ברכת כהנים בקול רם, אנשי מערב ש"צ אומר ושמו את שמי שאסור להזכיר השם אלא א"כ היה כהן, ולמדנו מזה שאסור ליחיד לאמרה, ומ"מ כל הגלות הם אנשי מזרח וקורין אותה כקורא בתורה. וכתב עוד ע"ש רש"י שאין לש"צ לומר פסוק ושמו את שמי, שכבר בקשנו ברכנו בברכה המשולשת בתורה, וכבר אמרנו המשולשת ומה לנו להוסיף עוד ושמו את שמי, כשם שאין אנו אומרים כה תברכו את בני ישראל, ששניהם לשון צוואה ולא לשון ברכה. אבל רב עמרם (בסדרו ה"ל נשיאת כפים) כתב ואם אין שם כהנים שליח ציבור אומר או"א ברכנו בברכה וכו'. ועינין שם בב"י דבאר דכוונת הטור דבר עמרם לא תלאו במנהג דכברי המנהיג אלא כתבו בסתם. ובפנישה (סי' ק"ח) כתב דיש לגרוס אבל רב עמרם כתב וכו' ברכנו בברכה וכו' עד וישם לך שלום ושמו את שמי על בני ישראל ומסיים שים שלום. והיינו ר"ל דדעת רב עמרם דאומר ושמו את שמי.

אלא דאף לגי' הב"י בטור, יעוי' שם בב"י קודם לכן דהביא דברי האבודרהם דכתב דכברי המנהיג, ואח"כ כתב דבסדר רב עמרם ורב סעדיה כתוב ושמו את שמי, ועליהם סמכו בארצות אלו לאומרו. אולם הד"מ כתב דהמנהג במדינות אלו שלא לאומרו ע"ש. ולדינא כת' המחבר (סי' קכ"ז) - אם אין שם כהנים אומר ש"צ או"א ברכנו בברכה וכו' ואני אברכ, ואין הציבור עונים אחריו אמן אלא כן יהי רצון. אולם המג"א (סי' ד) כתב דאין אנו אומרים רק עד שלום. וכן משמע בביאור הגר"א דציין לדבריו המג"א ולמ"ש הטור בשם רש"י. והביאם המשנ"ב (סי' ט).

ויליע' אם בשעה שאומר הש"צ פסוקי הכהנים יש להקפיד בדברים הנהוגים בשעת ברכת כהנים, כן עמידת הקהל והסתכלותו כלפי הכהנים, או דאינו אלא בדרך בקשה ואינו עדיף משאר חזרת הש"ץ. דהנה לענין ברכת כהנים כתב המחבר (קב"ח סי' י"ד) אין מברכין אלא בלשון הקודש ובעמידה וכו'. וכתב שם המג"א (סי' ק"ב) נראה לי דהציבור רשאים לישב, רק שיהיו פניהם נגד הכהנים, דבעינן פנים נגד פנים, וכן משמע בזוהר פרשת נשא.

וכ"כ בשו"ע הגר"ז (סי' קכ"ח סכ"ג) דהציבור רשאי לישב, רק שיהיה פניהם נגד פני הכהנים. [והאליה רבא (סי' ק"ב) כתב דאפשר דציבור שיושבין נגד פני הכהנים אין בכך כלום דדוקא כהן מוזהר, וכ"כ במג"א]. ואף בהגהות השלמי ציבור (דיני ברכת כהנים) הביא דברי המג"א בסתמא. אולם בספר האשכול (ח"א י"ח ע"א) כתב דבעינא דפרסי כהנים ידוהו צריכין לעמוד לפניהם ביראה וברתת ובכבוד ראש.

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א מו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מותר לילדים לשחק עם בעלי חיים בשבת

א. איסור מוקצה בבעלי חיים. ב. לטלטל לצורך גופו או מקומו. ג. שימוש בבע"ח. ד. לטוף בע"ח. ה. מיוחד לשימוש. ו. צידת חיה ועוף שברשותו. ז. שיטת הרמ"א ושאר אחרונים. ח. מה בכלל בני תרבות. ט. בע"ח שאינם נשמטים. י. פתיחת וסגירת כלוב. יא. קטנים מחזירין אותם לכלובם. יב. להכניסם לכלובם כשהם מוקצה.

א. איסור מוקצה בבעלי חיים

איתא בשבת קכ"ח ע"ב אין עוקרין בהמה חיה ועוף בחצר. ופרש"י אין עוקרין גרילה לגמרי מן הארץ דמוקצה היא לטלטלה. ומבואר דס"ל דבע"ח אסור לטלטלם משום מוקצה. והרמב"ם (שבת פכ"ה ה"כ"ו) פסק דאסור בכה"ג משום חשש תולשת הכנפיים. אלא דבש"ס שם דף מ"ה ע"ב איתא אמר רבי יוחנן הלכה כר"ש (דלית ליה מוקצה), ומי אמר רבי יוחנן הכי והא בעא מיניה ההוא סבא קרויא כו' הכא במאי עסקינן דאית ביה אפרוח מת (דלא חזי למיכל, ולכלבים נמי לא חזי, וזוה מודה ר"ש, רש"י). וכת' התוס' (ד"ה הטא) בשם הר"ר יוסף דלא נקט אפרוח חי, משום דחי חזי לשתק בו תינוק כשבוכה. אלא שדחו דבריו כי בההיא דכופין את הסל לפני האפרוחין (לעיל מג.) משמע דאסור לטלטלם. וכן נקט המרדכי (סי' שט"ז). והריטב"א (ד"ה והא) כת' ע"ז דאינו מחוור דהא בשבת דף קכ"ח לא משמע הכי. והתוס' הרא"ש (מה: ד"ה דאית) כת' על דברי הר"ר יוסף דא"כ אבן יפה תהא מותרת לטלטל מהאי טעמא. וכ"כ בהגהות שר"י (פי"ג סי' כא). והמגיד משנה (שם) דבע"ח מוקצים הם לפי שאינם ראויים. וכת' הב"י (שם ד"ה כופין) שהמקור לזה מהש"ס הנ"ל דף קכ"ח. וכן פסק בשו"ע (סי' שח סעי' מ).

ב. לטלטלם לצורך גופו או מקומו

והנה במגיד משנה הנ"ל מבואר שהם מוקצה מחמת גופם. וכן נקט התוס' שבת (סי' צח) והברכ"י (אות ד) בשם תשו' הגאון מהר"ם חגיב זצ"ל. וכן נקט הגר"ז (אות עח), וכת' דאפי' עוף שראוי לצחק בו תינוק כשבוכה אסור לטלטלו. והמ"ב (פתיחה לסי' שח סי' קמו) כת' דהם בכלל מוקצה כעצים ואבנים דהא לא חזו.

אלא שההלכות קטנות (ח"א סי' מה) כת' 'מטוס' (ב"מ מו: ד"ה פירי) [בענין קנין חליפין דבעי כלי] נר' דקרי ליה לשור כלי, דכל שעושין בו איזה דבר ומיוחד לכך כלי מקרי והא דאיתא בשבת (שם) דאין מגביהין עגלים וסייחין, משום דלאו לצורך גופו ומקומו הוא אלא לצורך עצמו של איסור. והרע"א (על סעי' מ) דחה דבריו דאשתמיט ליה דברי תוסי' הנ"ל שחלקו על הר"ר יוסף. והדברות משה (סי' לג ענף ד"ה ומכיון) דחה ראיית הרע"א דשאני בע"ח קטנים שלא שייכי למלאכה י"ל דס"ל להתוס' שאין להחשיבם כלי.

ג. שימוש בבעלי חיים

ומלבד איסור מוקצה מצינו בביצה (פו:) דלא רוכבין על גבי בהמה כו' גזרה שמא יחתוך זמורה. ובשבת (קנד:) איתא דאביי ואשכחיה ליה לרבה דקא משפץ ליה לבריה אגבא דחמרא וניב קא משתמש מר בבע"ח. ופרש"י דמשפץ לבריה בשבת לשעשע התינוק. קא משתמש מר בבעלי חיים, ותנן (ביצה שם) לא רוכבין ע"ג בהמה, ו"ה"ה לכל תשמיש. וכן פסק השו"ע (סי' שח סעי' יח וסי' שלט סעי' א). וכת' המ"ב (סי' שח סי' קס) דכל שימוש בבע"ח כללו בכלל רכיבה ואסור, ואפי' במקום דליכא למיחש שמא יחתוך זמורה או לשפץ את התינוק על גב הבהמה כדי לשעשע אותו דלא פלוג רבנן במילתייהו, ע"כ. ועי' בביצה (טז.) דמבואר דלסמוך על בע"ח אינו אלא בכל כחו. וביאר הגרשז"א זצ"ל (שש"כ פכ"ז הגה נז) היינו משום דבפחות מכל כחו אינו חשיב כמשתמש. והנה במהר"ח או"ז (ססי' פא) כת' דנ"ל להתיר לטלטל עופות המצפצפים בקול נאה בכלובו דליכא למיחש דיילא שמיט גדפייהו (עי' לעיל אות א' בשם הרמב"ם) כיון שלא מטלטל אותם בידו אלא ע"י הכלוב, וכיון שבני"א נהנים בקולם לאו מוקצים ניהו, מידי דהוי אסליקוסתא שהיא עובד נאה למראה ולהרתיח (עי' שבת ורש"י (ג:)), וקול ומראה כ"ח דהדי ניהו לענין מעילה. ועיי"ש (סי' אב) ש"הר"א השיב ע"ז דעל העופות לא מלאני לבי להתיר דאין ללמוד היתר שימוש בע"ח מהיתר כלים, דאף כלי משאלאכו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו מותר, אבל צרורות שבחצר אפי' צריך מהם צורך גדול אסור לטלטל משום דאין תורת כלי עליהם, הכי נמי בבע"ח. ויש לאסור יותר בבע"ח דאין משתמשין בבע"ח ולא פלוג רבנן, ע"כ. והובא בדעת תורה (על סעי' לט).

ובמנחת פתים (יו"ד שירי מנחה על או"ח סי' שח) תמה על הרא"ש דמה ענין שימוש בע"ח לטלטול, דהא בהמה ביו"ט לא הוי מוקצה ואפי"ה אסור להשתמש בה. ובבצל הכהמה (ח"ה סי' לג - דה) הביא מהמאירי (ביצה לו:) שכת' דשם שנאסרה רכיבה וכו' כך נאסר משום זה כל תשמיש בע"ח אף בבהמה דקה וכו', ומשמע שבעופות לא נאמר איסור זה, ע"כ. ועי' בפחד יצחק (ערך בהמה ז-ג) שכת' דנר' שאותם הכלבים הקטנים שיש אנשים שמשתעשעים ומתחממים בהם בימות החורף לא יהיה אלא משתמש בבע"ח דאסור.

ד. לטוף בעלי חיים

כתב השו"ע (סי' שב סעי' יא) ע"פ התוספתא (שבת פ"ז ה"ה) והרמב"ם (פכ"ה ה"י"ט) דמי שנתלכלכה ידו בטיט, מקנחה בזנב הסוס וזנב הפרה. וכת' התוס' שבת (סי' ק"ד) דע"כ הכוונה בזה שאינם מחוברים בבהמה דא"כ הא קיי"ל דאסור לטלטל בע"ח אפי' במקצת. והכה"ח (אות פט) כת' דמ"ש בזנב הסוס וכו' היינו בכלים העשויים משער זנב הסוס ולצורך גופן מותר לטלטל, ע"כ. ולא משמע כן מסתימת השו"ע. ועיני' בבה"ל (על סעי' יא ד"ה מקנחה) שכת' דאפשר דלא אסור רק גופן דבע"ח ולא בשערן שהוא מחובר להן דלא חשיב כגופו בזה וצ"ע. והשביתת שבת (קוצר סי' לו ד"ה ע"ד) כת' דלטלטל מקצת המוקצה הוא דומה לטלטול מן הצד לצורך דבר מותר, דמותר אף עושה לשבת עצמו ולא להלכה. וכ"כ האול"צ (ח"ב פכ"ז הגה ד). ונפ"מ בענין לטוף בע"ח דלפי התוס' שבת אסור משא"כ לסברת הבה"ל והשביתת שבת י"ל דשרי אם עושה כן להנאת עצמו. ודעת הגרשז"א זצ"ל (שש"כ פכ"ז הגה נז) דיתכן דהטעם דאין בזה משום איסור שימוש בבע"ח דכיון שהרגילות לנגב הידים בזנב הסוס נחשב כעו"מ לכך.

ה. מיוחדו לשימוש

אלא דיש לדון דדלמא היכן שמיידא את הבע"ח לשחק בו לא חשיב מוקצה, וכמו שמצינו בסי' ש"ח סעי' כ"ה בענין אבן שייחדה לשימוש. ועי' לעיל בשם הרא"ש שדימה מוקצה דבע"ח למוקצה דאבן, ומה שיישב למהר"ח או"ז נראה דכוונתו דבע"ח שעומד להנאת קולו לא חשיב שייחדו לשימוש דאין זה שימוש (אלא דלדעת השו"ע שם סעי' כ"ה יחדו לצורך משחק לא מהני משא"כ להרמ"א).

ועי' בהלכות קטנות (שם) שמבואר דמהני ייחוד. וכן דעת הגרשז"א זצ"ל (שש"כ פכ"ז הגה סב, ועי' פכ"ז הגה קא) דאף דאפרוח חי חשיב מוקצה אע"ג דחזי לשתק בו תינוק, מ"מ בכה"ג שהוא עומד ומיוחד לשימוש כזה שצריכים לטלטלו מסתבר דלא חשיב מוקצה. ועי' באג"מ (ח"ה סי' כב אות כ) שכת' דהם מוקצה אפי"ה הם מיוחדים לשעשועים וכן מבואר בפחד יצחק (שם). ועי' בדברות משה (שם). ובאז נדברו (ח"ה סי' כז אות א) נקט להקל לטלטל אקווריום כיון שהדגים עומדים לנוי אינן מוקצים, אלא דמאחר שיש אחרונים שמחמירים יש להחמיר אם לא לצורך גדול. ועי' בקצות השלחן (סי' קכא הגה ד) שהתיר בזה. ולפ"ז יוצא דיש מח' אם מותר לטלטל בעל חי שייחדו למשחק אף לנוי. ולמעשה במקום צורך או לקטנים יש להקל. אלא דאכתי יש לדון בדיון צידה כשמחזירין לכלובן.

ו. צידת חיה ועוף שברשותו

תנן בשבת (קז:) חיה או עוף שברשותו הצדן פטור. ופרש"י פטור אם צדן שהרי ניצודין ועומדין. וכן פסק הרמב"ם (פ"י ה"כ"ו). ועי' בביצה (כד.) שאמרו צדן חיה ועוף משום שבאין לכלובן לערב ומזונותן עלך, והצד אווזין ותרנגולין ויוני הרדיסאות פטור. וכת' הרא"ש (ביצה פי"ג סי' א) בשם העיטור שאווזין ותרנגולין מותר לצודן, והא דאמרו פטור, פטור ומותר קאמר. ועיי"ש ברא"ש שמשק דמ"ל דאף תוסי' דשם מודים בזה כי חוזרין לכלובן ומזונותיו עלך לא מיתסר למצדינהו. וכת' בק"נ (אות ז) דאע"פ דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור, כת' התוס' (ג. ד"ה בר מהני) דלא חשיב שמואל אלא פטורין השנוין במשנה, אבל בברייתא איכא טובא דפטור ומותר. והר"ן (ביצה יג.) ברי"ף ד"ה היכל) כת' שבע"ח שנוחין לתפוש אין בהם משום צידה וכן הדין בחיות בני תרבות. ובהג"מ (אות ח) כת' בשם רבינו ברוך דחיה ועוף שברשותו אין בהם משום צידה, ומה שאמרו בגמ' בשבת דהצדן פטור, היינו בחיה ועוף שברשותו שמרדו או דעבידי לרבויה ואסרו אם חן בבית גדול כ"כ שאם לא גדלו בין בנ"א היו צריכים מצודה, ואע"פ שיש לדחות ולומר דכוונת הגמ' דפטור ומותר מ"מ ראוי להחמיר, וביו"ט ודאי גם זה מותר כמבואר בביצה שם.

